

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน ได้ดำเนินการเพื่อตอบข้อสงสัยของชุมชนที่ว่ารูปแบบ/แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก เป็นอย่างไร โดยมีนักวิจัยหลักและนักวิจัยร่วมที่ประกอบไปด้วยชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นทีมวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบในการตอบข้อสงสัยข้างต้นซึ่งการทำงานครั้งนี้วัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาถึงสถานภาพขององค์ความรู้ท้องถิ่นและสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองหลัก และ 3) ศึกษาถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ท้องถิ่นชุมชนบ้านหนองหลัก

เพื่อให้ตอบโจทย์การวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษาทั้ง 3 ประการ ซึ่งต้องการทำความเข้าใจถึงชุมชนกับการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมพิจารณาจากบริบทของชุมชนบ้านหนองหลักที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากรอันเนื่องมาจากการประกาศเขตป่าอนุรักษ์และการขยายตัวของพืชพาณิชย์ในระบบตลาด ส่งผลให้ชุมชนถูกกลืนสิทธิในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม โดยงานวิจัยนี้ต้องการพิจารณาว่าชุมชนบ้านหนองหลักมีกระบวนการหรือมีการปฏิบัติการในการเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นอย่างไร ภายใต้เงื่อนไข และสถานการณ์แบบใด โดยใช้แนวคิดในการอธิบายคือความขัดแย้งในการเข้าถึงทรัพยากร ความรู้ท้องถิ่นในฐานะการปฏิบัติการเพื่อสร้างความชอบธรรมในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร

ซึ่งผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านหนองหลักได้ผลิตซ้ำและสร้างใหม่ซึ่งความรู้ท้องถิ่นเพื่อใช้ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร 3 ประการคือ

1. ชุมชนบ้านหนองหลักใช้ความรู้ท้องถิ่นในการแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร โดยความรู้ท้องถิ่นนั้นชุมชนได้แสดงออกผ่านการจัดการป่าชุมชน ด้วยการผลิตคุณค่าใหม่บนฐานภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นเอง ผ่านการปฏิบัติการจากการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางความคิดภายในชุมชนและความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งสามารถเพิ่มศักยภาพความรู้ท้องถิ่นให้มีลักษณะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ใหม่ๆ ได้

2. ชุมชนบ้านหนองหลักได้ผลิตองค์ความรู้ท้องถิ่นว่าด้วย “การจัดการร่วม” โดยมีสถาบันชุมชนท้องถิ่นเป็นทั้งองค์กรและสถาบันในการบังคับใช้ ที่ให้ความสำคัญกับหลักการของผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ดังกรณีพื้นที่ป่าชุมชนแม้ว่าโดยพฤตินัยชุมชนได้จัดการอยู่แล้วแต่ไม่ได้ปฏิเสธถึงการเข้ามาของรัฐในฐานะเจ้าของโดยนิตินัย แต่ชุมชนก็เปิดให้ผู้ได้เสียอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการด้วย ไม่ว่าจะเป็นคณะครูและนักเรียน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ องค์กรพัฒนาเอกชน

3. ชุมชนบ้านหนองหลักได้ร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างหลากหลายเพื่อสร้างและเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับการนิยามความหมายใหม่ และยืนยันการมีอยู่ของตัวตนของชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มชาติพันธุ์

กะเหรี่ยงภายหลังจากที่ชุมชนประสบผลสำเร็จในการใช้ความรู้ท้องถิ่นเพื่อต่อรองสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรได้เป็นผลสำเร็จแล้ว ยังได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อยืนยันถึงการแสดงตัวตนในฐานะที่เป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์กฎเกณฑ์จารีตประเพณีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และร่วมชุมนุมเรียกร้องให้รัฐดำเนินตามข้อเสนอในระดับนโยบาย

ข้อค้นพบดังกล่าวได้ยืนยันอย่างชัดเจนว่าชุมชนบ้านหนองหลักไม่ได้จำนนต่ออำนาจที่ครอบงำและกีดกันการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ตรงกันข้ามชุมชนกลับใช้ความรู้ท้องถิ่นเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทั้งในรูปแบบปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และการเคลื่อนไหวทางสังคมในหลายๆลักษณะยุทธวิธีในแง่หนึ่งจึงเป็นการสร้างและเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ชุมชนบ้านหนองหลักมีตำแหน่งแห่งที่ในการต่อรองกับอำนาจที่ครอบงำได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ใหม่ๆได้